

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Моніторинг зовнішньої торгівлі

№1, липень 2024 року

Автори: Олександра Бетлій, Ірина Коссе, Віталій Кравчук

Думки авторів не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

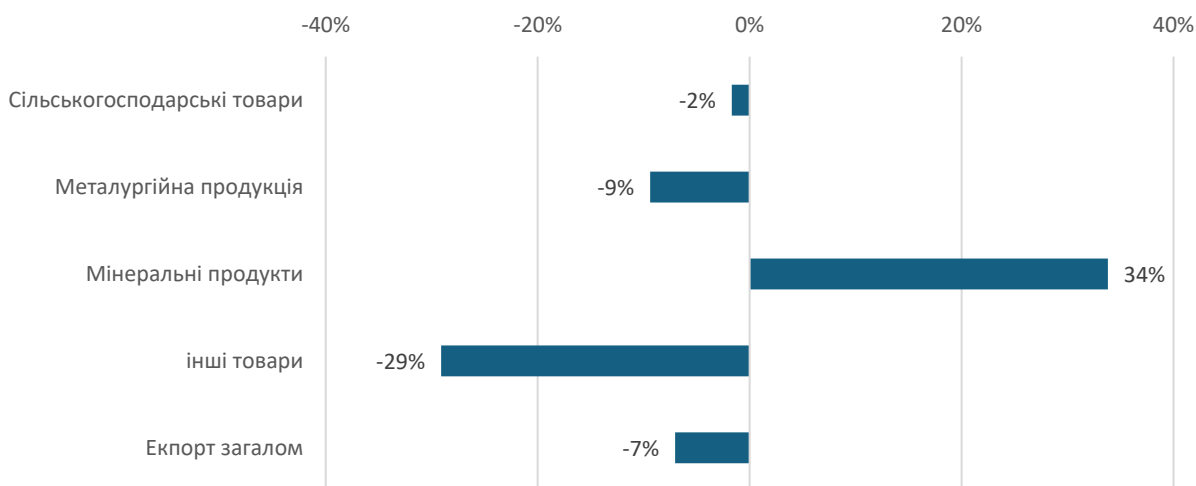
Підготовка цього звіту стала можливою завдяки підтримці американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в межах Програми «Конкурентоспроможна економіка України».

Статистика зовнішньої торгівлі

Експорт та імпорт за основними групами

- Експорт у червні за даними митниці впав на 7% до попереднього року (дпр) до 2,77 млрд дол. США. Це також був найнижчий показник з початку року: у січні-травні експорт за даними митниці коливався від 3,25 до 3,40 млрд дол. Експорт агропродукції впав на 2% дпр до 1,60 млрд дол, але експорт складових розвивався по-різному. Фізичні обсяги експорту кукурудзи зросли на 21% дпр із порівняно низької статистичної бази та через порівняно вищі залишки в кінці маркетингового року: через нижчі ціни доларовий експорт зріс лише на 12% дпр. Експорт олії впав на 5% дпр, а експорт пшениці на 32% дпр через нижчі запаси порівняно із попереднім роком. Запаси пшениці були достатньо низькими, щоби спонукати деяких виробників хліба звернутись до Уряду з проханням обмежити експорт до нового маркетингового року. Порівняно із попередніми місяцями обсяг експорту суттєво знизився через вичерпання запасів минулорічного урожаю зернових та олійних.
- Експорт продукції металургії у червні впав на більш як 9% дпр до 355 млн дол. Це до певної міри, ймовірно, відображало вищі витрати на електроенергію та зміну структури експорту: знизився експорт чавуну та окремих видів прокату та зріс експорт напівфабрикатів та інших видів продукції. Втім, зниження вартості логістики через відновлення експорту неаграрної продукції через морські порти Одеси допомагало зберігати експорт на доволі високому рівні.
- Експорт мінеральної продукції, насамперед залізної руди, зріс на 33% дпр, але був меншим, ніж у січні-квітні. Завдяки відновленню експорту з одеських портів обсяги експорту залізної руди у тоннах зросли на 87% дпр, хоч і були меншими, ніж у попередні місяці через дефіцит електроенергії. Частка витрат на електроенергію у виробників залізної руди та залізородного концентрату одна із найвищих у промисловості. Експорт мінеральної продукції зріс лише на 33% дпр через те, що ціни на залізну руду залишались нижчими за минулорічні, а експорт вугілля, який відбувався минулого року, у червні цього року відсутній. Експорт інших видів продуктів теж знизився. Тут теж ймовірно позначився дефіцит електроенергії.

Рисунок 1: Зміна експорту за основними групами у червні, % дпр

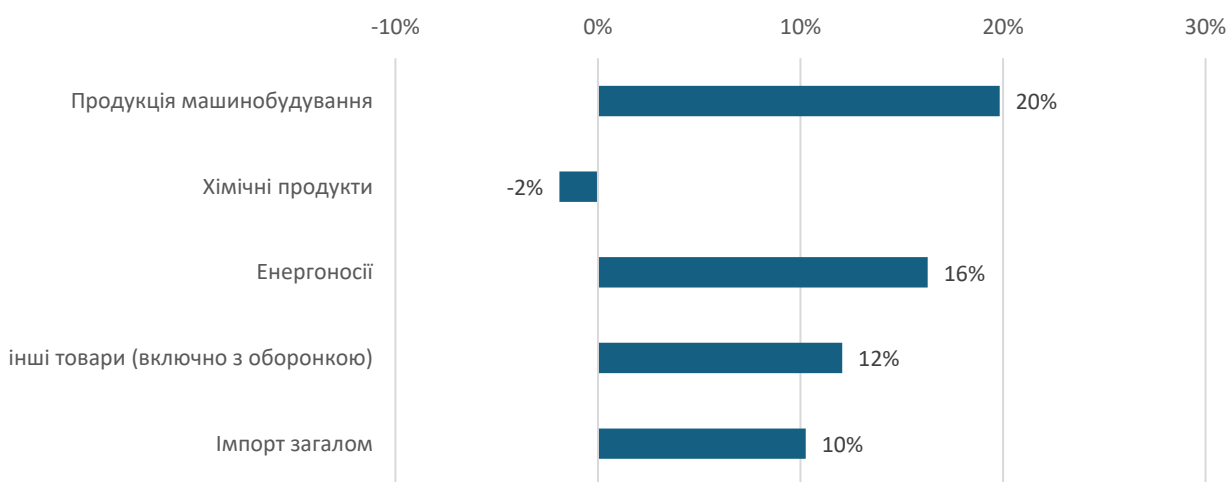

Джерело: Власні розрахунки на основі даних ДМС

- Імпорт у червні майже не змінився порівняно з травнем, але зріс на 12% дпр до 5,63 млрд дол. США. У червні зріс імпорт машин та обладнання на майже 20% дпр (особливо імпорт безпілотників, акумуляторів та генераторів): при цьому імпорт автомобілів дещо знизився у доларовому виразі через нижчі ціни імпорту. Імпорт енергетичних продуктів зріс на 16% дпр через зростання імпорту коксу та вугілля, ймовірно, на забезпечення потреб металургії, де збільшилась виплавка сталі.

- При цьому знизився імпорт хімічних продуктів та продуктів харчування. Втім найбільшим вплив мало зростання імпорту «інших товарів» (насамперед товарів закуплених для потреб ЗСУ). Імпорт «інших товарів» сягнув 752 млн дол. порівняно із близько 400 млн. дол у попередні місяці року.
- Дефіцит електроенергії призвів до зростання імпорту електроенергії (до 78 млн дол. у червні порівняно із 6 млн дол. у червні 2023 року) та акумуляторів (до 68 млн дол. у червні порівняно із 18 млн дол. у червні 2023 року). Ці дві позиції зайняли 7-му і 8-му позицію серед груп товарів за доларовими обсягами імпорту після «інших товарів», нафтопродуктів, автомобілів, ліків для роздрібного продажу, безпілотників та мобільних телефонів. Однак імпорт акумуляторів ще не сягнув обсягів зими 2023 року, а імпорт бензину зріс лише на 5% дпр частково через вищу ціну імпорту. Це вказує на те, що потреби генераторів у бензині поки що мають обмежений вплив на загальні обсяги імпорту.

Рисунок 2: Зміна імпорту за основними групами у червні, % дпр

Джерело: Власні розрахунки на основі даних ДМС

Перешкоди для експорту

- За результатами опитування ІЕД основною перешкодою для розвитку експорту залишаються логістичні перешкоди. Оскільки відповідне опитування проводили в березні, коли польські фермери та перевізники блокували кордон, то саме ця перешкода була основною. Але розблокування кордону для автомобільного транспорту не вирішує проблеми з логістикою для великих гравців.
- Саме тому робота Українського морського коридору сприяла зростанню виробництва в гірничо-металургійному комплексі, підприємства якої змогли почати експорт через морські порти. Так, висока вартість логістики експорту продукції була серед основних факторів, що стримували часткове відновлення виробництва.
- До логістичних перешкод відноситься також брак залізничних вагонів, вантажівок та водіїв. При цьому, загальне опитування бізнесу, яке щомісяця проводить ІЕД, показує, що справді важливою перешкодою для діяльності бізнесу є також і брак робочої сили. Однією з причин цього є мобілізація водіїв. Тому уряд за підтримки донорів розпочав програми перекваліфікації та навчання для працівників окремих галузей економіки. Окремі види бізнесу впроваджують програми навчання для жінок, зокрема для роботи на вантажівках.
- Складні митні формальності були четвертою за значимістю перешкодою для розвитку експорту. Водночас митне законодавство складне в будь-якій країні, а тому потребує спроможності бізнесу або залучення спеціалізованих посередників. Разом з тим, варто врахувати, що уряд з парламентом зараз напрацьовують зміни до митного законодавства, а на порядку денному – підготовка нового Митного кодексу, який буде гармонізований зі законодавством ЄС.

Рисунок 3: Проблеми при експорті, % опитаних

Джерело: NRES 2022-2024, дані за березень 2024

- В червні, відповідно до опитування бізнесу, яке проводить ІЕД, найбільшою перешкодою для роботи бізнесу в Україні були проблеми з доступом до електроенергії, що стали наслідком руйнування та пошкодження генерації електроенергії російськими дронами та ракетами. Експортерам, зокрема сектору металургії, стала в нагоді можливість закупки на імпорتنій електроенергії, що дозволяє уникати або дуже мінімізувати відключення електроенергії. Водночас 1 червня 2024 року за рішенням КМУ частка електроенергії, яку відповідний бізнес зобов'язаний викупити під час планового відключення електроенергії в регіоні, зростає з 300% та 80%. Оскільки імпортна електроенергія на 20-25% дорожча за вироблену в Україні, бізнес звернувся до уряду, щоб зменшити частку до 50%, що діяло під час опалювального сезону.

Нове в торговельній політиці України (основні зміни)

- Україна та Європейський Союз оновили текст Угоди про лібералізацію автомобільних перевезень та продовжили її дію до червня 2025 року з можливістю автоматичного продовження до кінця 2025 року. Згідно з новими вимогами «транспортного безвізу», українські вантажівки повинні мати відповідну наліпку, випуску про отримання ліцензії англійською мовою та документи на вантаж навіть для порожніх транспортних засобів.

Хоча зміни до Угоди почали діяти з дня підписання 20 червня, офіційно вони були оприлюднені лише 2 липня. Це призвело до непорозуміння на кордоні: 1 липня польська митна служба не пропускала українські вантажівки без двосторонніх міжнародних дозволів або дозволів на перевезення за Угодою ЄКМТ. Ситуацію вдалося вирішити лише ввечері того ж дня.

Ці зміни спрямовані на спрощення процесу автомобільних перевезень між Україною та ЄС для добросовісних перевізників та уникнення звинувачень у здійсненні каботажних перевезень та транскордонної торгівлі без відповідних документів.

- У червні Уряд скасував імпорتنі мита на запчастини для виготовлення спецтранспорту на українських підприємствах. Зокрема, йдеться про автомобілі спеціального призначення для Національної поліції, медиків, ДСНС, правоохоронних органів та військових. Також передбачається подальший експорт такого спецтранспорту до країн ЄС.

- 1 липня запрацювала оновлена Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою, яку побудовано за прикладом Угоди про вільну торгівлю Канади, США та Мексики й Угоди про Транстихоокеанське партнерство (до останньої Україна також планує долучитись). Оновлену Угоду було підписано у вересні 2023 року, щоб розширити можливості для співпраці порівняно з Угодою про вільну торгівлю від 2016 року. У сфері торгівлі товарами в новій Угоді чіткіше визначені можливості діагональної кумуляції, що сприятиме формуванню довших виробничих ланцюгів. Також нова Угода передбачає лібералізацію ринку послуг. Також нова угода містить домовленості щодо сприяння та захисту інвестицій додатково до чинної Угоди про захист інвестицій між Україною та Канадою 1995 року, що може бути дуже корисно для залучення канадського бізнесу до відбудови України.
- 10 липня НБУ переглянув граничні строки розрахунків для окремих експортно-імпортних операцій, ураховуючи рекомендації Уряду, прийнятої у червні 2024 року:
 - НБУ скасував граничні строки розрахунків для товарів військового і подвійного використання та обладнання, що імпортується виконавцями державних контрактів з оборонних закупівель.
 - НБУ збільшив з 90 до 120 днів граничні строки розрахунків за операціями з експорту деяких видів аграрної продукції, зокрема зернових та олії.

Такі зміни мають сприяти експортерам, які стикаються з проблемами логістики.

Нове в торговельній політиці країн ЄС та інших торговельних партнерів

- США продовжили на рік призупинення дії додаткового імпортного мита на українську сталь та вироби з неї, у тому числі виготовлені на території Європейського Союзу.
- Правляча коаліція Німеччини погодилася пропозицію вилучити критично важливі компоненти Huawei і ZTE з основної мобільної мережі 5G країни до кінця 2026 року з міркувань національної безпеки.
- Перевірка безпеки Німеччиною своєї мережі 5G тривала понад рік. Міністерство внутрішніх справ повідомило, що Deutsche Telekom, Vodafone Group і Telefonica Deutschland Holding домовилися підписати контракти, які зобов'язують їх виконати рішення про вилучення частин Huawei і ZTE за узгодженим графіком. Компанії повинні будуть до кінця 2029 року видалити деталі, виготовлені Huawei і ZTE, з мережі доступу та транспорту 5G.
- Американська асоціація лісів і паперу закликає ЄС відкласти впровадження правил, спрямованих на обмеження впливу споживання ЄС на вирубку лісу зокрема через регулювання ряду ключових споживчих товарів (як-от яловичини, кави та какао, продуктів із використанням деревини). Регламент ЄС про вирубку лісів має на меті скоротити вирубки лісів у світі на 10% і, відповідно, зменшити втрати біорізноманіття, пов'язаної зі споживанням ЄС. Якщо закон набуде чинності, ціни на товари, зокрема підгузки та гігієнічні прокладки, виготовлені з целюлози, отриманої з деревини, зростуть, що може призвести до інфляційного тиску в ЄС. Американські урядовці також закликали відтермінувати нові правила ЄС.

Тема випуску: Участь в публічних закупівлях інших держав

- 18 травня 2016 року Україна набула статусу повноправної сторони Угоди про публічні закупівлі (Government procurement agreement, GPA), яка є однією з Багатосторонніх угод в рамках Світової організації торгівлі (СОТ). Угода спрямована на взаємне відкриття ринків державних закупівель між країнами-учасницями. Ця угода забезпечує прозорість і недискримінаційні умови для компаній, що беруть участь у державних тендерах на міжнародному рівні.
- Основні принципи GPA включають:
 - Недискримінація: однакові умови для вітчизняних та іноземних компаній із країн GPA,
 - Заборона визначати технічні характеристики, які би звужували конкуренцію,

- Достатній час для підготовки та подання тендерних пропозицій,
- Заздалегідь визначені критерії оцінки та визначення переможця.
- Сьогодні 48 держав долучились до GPA, серед яких всі країни-члени ЄС. Зокрема учасниками Угоди є США, Японія, Канада, Великобританія. В Угоді визначено порогові значення, з яких можливі тендери за умовами GPA в розрізі закупівель державних та регіональних державних установ та інших підприємств та організацій, на які поширюється законодавство про публічні закупівлі. Відповідні закупівлі оприлюднюються на сайтах держави, які підписали GPA.
- Взаємний доступ до ринку закупівель у рамках GPA не вимагає додаткових змін у правилах закупівель учасниць Угоди, якщо базові принципи Угоди виконуються. Це суттєво відрізняє GPA від Угоди про асоціацію (УА), яка вимагає, щоб Україна поступово виконувала «домашнє завдання» з гармонізації законодавства у сфері державних закупівель із правилами ЄС і передбачає поетапне надання Україні доступу на ринок закупівель ЄС лише після схвальної оцінки виконання цього завдання. Частково Україна такий доступ вже отримала в рамках Угоди GPA. Втім гармонізація із правилами ЄС також дозволяє Україні просуватись у переговорах по вступу до ЄС .
- При повному виконанні зобов'язань по Угоді про асоціацію Україна отримає ширший доступ до ринку публічних закупівель ЄС, ніж вже наявний за угодою GPA. Зокрема, різниця полягає в доступі до закупівель у комунальному секторі та закупівлі окремих видів послуг і товарів, державних концесій, які не передбачені з боку ЄС в межах GPA.
- У рамках GPA ЄС визначив для доступу до свого ринку такі ж порогові значення для застосування правил державних закупівель, як і ті, що сьогодні діють відповідно до оновленого Додатка XXI Угоди про асоціацію. Разом з тим, Україна поки що не виконала всі положення Директив ЄС, які регулюють питання публічних закупівель.

- Як Україна, так і ЄС у більшості випадків зараз не встановили обмежень на участь іноземних компаній у публічних закупівлях. Тому норми Угод тут працюють скоріше як гарантія відсутності майбутніх обмежень. Водночас місцеві компанії завжди мають перевагу на ринку закупівель через дешевшу логістику і місцеву експертизу.

Основна Директива ЄС у сфері публічних закупівель (2014/24/EU) передбачає право рівного доступу всіх учасників до закупівель. Однак, Директива, що регулює закупівлі організаціями, які працюють у водогосподарському, енергетичному, транспортному секторах та секторі поштових послуг (2014/25/EU), містить положення, що заявка учасника може бути відхилена у випадку локалізації нижчої за 50% сукупної вартості тендеру (Стаття 85). Це обмеження не застосовується, якщо воно змусить організацію закупити оснащення іншої якості, ніж наявне, призведе до технічних незручностей або до диспропорційно вищих цін. Ця стаття застосовується лише до товарів із третіх країн, у яких з ЄС немає інших двосторонніх або багатосторонніх домовленостей, тобто не стосується України як учасника GPA.

- Відповідно до законодавства України компанії з країн-членів ЄС уже мають повний доступ до українського ринку державних закупівель, хоча його практичне використання ускладнено технічними перешкодами, через які бізнесу з ЄС може бути зручніше брати участь у закупівлях через дочірні українські компанії.
- Дані проєкту «GPA in Ukraine» свідчать, що українські компанії вже почали виходити на ринки публічних закупівель ЄС та інших країн. GPA надає значні можливості для українських компаній брати участь у міжнародних тендерах, відкриваючи нові ринки та сприяючи економічному розвитку. Проте для повного використання цих можливостей необхідно підвищити поінформованість та підготовку українських підприємств до участі у глобальних закупівлях, а також спростити доступ до інформації про тендери.
- Важливо ознайомитись з сайтами, на яких оприлюднено тендери про публічні закупівлі. Зокрема всі публічні закупівлі в ЄС, які є вищими за порогові, оприлюднено на сайті <https://ted.europa.eu/en/> (решта на закупівельних порталах країн-членів): пороги 130 тис. євро для товарів і послуг та 5,1 млн євро для робіт.

- Фінансові та страхові питання при участі українських компаній в публічних закупівлях інших держав допомагає вирішувати Експортно-кредитне агентство України. В майбутньому участі українських компаній в публічних закупівлях країн ЄС буде сприяти «промисловий безвіз».
- В США основні вимоги до публічних закупівель регулюються відповідним законом, який відповідає принципам GPA. Для українських компаній не застосовуються правила “Buy American” для понадпорогових тендерів за правилами GPA. Участь в деяких закупівлях також обмежена, зокрема у сфері оборони. Інформацію про тендери можна знайти на порталі: <https://www.fbo.gov/>. Для участі в тендерах компаніям необхідно зареєструватись в Системі управління державними замовленнями.
- Важливо враховувати, що часто тендерна документація подається державною мовою країни закупівельника, хоча на сайті ЄС є можливість обрати переклад англійською як альтернативу. Не всі країни запровадили електронну систему закупівель, а тому іноді треба подавати заявки для участі в тендерах в паперовій формі. Важливо, що витрати логістики – які зараз є суттєвими в умовах України – найчастіше відповідальність компанії, яка виконує тендер в межах публічних закупівель. Саме з огляду на специфіку публічних закупівель на рівні різних держав на сайті Дія.Бізнес вже є довідники, які вже надають інформацію про участь в міжнародних публічних закупівлях кількох держав: https://export.gov.ua/69-mizhnarodni_publichni_zakupivli, додаткова інформація в розрізі країн є також на сайті МінЕкономіки <https://shorturl.at/KaOjb>.